

ДИДАКТИЧНІ МОЖЛИВОСТІ МІЖПРЕДМЕТНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ ПРИ ВИВЧЕННІ МОВОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН СТУДЕНТАМИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ „ПОЧАТКОВЕ НАВЧАННЯ”

Анотація. У статті розглянуто місце і значення інтегрування навчального матеріалу у вищій школі; досліджено специфіку організації та методичні можливості проведення інтегрованих занять з лінгвістичних дисциплін у процесі мовно-мовленнєвої підготовки студентів спеціальності „Початкове навчання”.

Аннотация. В статье рассматривается место и значение интегрирования учебного материала в высшей школе; исследуются специфика организации и методические возможности проведения интегрированных занятий по лингвистическим дисциплинам в процессе языковой и речевой подготовки студентов специальности „Начальное обучение”.

Annotation. The article speaks about the place and value of integration of educational material at high school. The peculiarities of methodical possibilities and organizing integrated classes in linguistic disciplines in the process of linguistic and communicative preparation of students of the speciality „Primary school teacher” are investigated.

Основні тенденції розвитку сучасної вищої школи вимагають новітніх підходів до реалізації змісту професійної освіти, формування цілісної системи загальноосвітніх та фахових знань на засадах інтеграції. Передовсім це зумовлено переходом від традиційних, лінійних, моделей структурування знань до складних; від статичних дидактичних систем до динамічних; від стандартизації змісту освіти до розуміння його системності, множинності, цілісності та відносності [14].

У зв'язку з цим підготовка сучасного фахівця за освітньо-кваліфікаційним рівнем „бакалавр” спеціальності „Початкове навчання” відповідно до Галузевого стандарту вищої освіти передбачає інтеграцію організаційно-методичного навчального та наукового процесів у вищому навчальному закладі; інтегральне засвоєння студентами всіх складників навчальних дисциплін [4].

Ідея інтегрованого навчання є значним здобутком дидактики, оскільки за умови її успішного методичного впровадження реалізується мета якісної освіти. Тому інтеграція як вимога об'єднання у ціле компонентів об'єктів навчання є необхідним дидактичним засобом, за допомогою якого уможливорюється створення в студентів, а потім і в учнів цілісного уявлення про об'єкт, що вивчається.

З огляду на зазначене виявляється актуальним наукове дослідження дидактичних можливостей міжпредметної інтеграції при вивченні лінгвістичних дисциплін, оскільки високий рівень викладання рідної мови в початкових класах можливий за умови наявності у випускників цілісних знань з лінгвістичних дисциплін, сформованих умінь, здійснення міжпредметних зв'язків та інтеграції.

Як стверджує Н. Костюк, інтеграція – це процес взаємодії елементів із заданими властивостями, що супроводжується встановленням, ускладненням і зміцненням істотних зв'язків між цими елементами на основі достатньої підстави, в результаті якої формується інтегрований об'єкт (цілісна система) з якісно новими властивостями, в структурі якого зберігаються індивідуальні властивості вихідних елементів [8, 9].

Іншими словами, інтеграція передбачає створення нового цілого на основі виявлення однотипних елементів і частин із кількох раніше розрізнених одиниць (навчальних предметів, видів діяльності). Реалізація ідей інтеграції забезпечує докорінну перебудову не лише педагогічного мислення, а й усієї системи освіти – вихід викладача за межі одного предмета; осмислення ним відповідного матеріалу з позицій філософії, педагогіки, психології та інших дисциплін; здійснення міжпредметних зв'язків; усвідомлення місця свого предмета в загальній системі культури.

На сучасному етапі розвитку педагогічної освіти ідея інтеграції навчання приваблює багатьох учених, а особливо вчителів-практиків. Предметом наукового інтересу багатьох дослідників є проблема інтегрованого уроку в школах різних типів [2, 6, 13].

Дослідники переконані, що пізнання об'єктивної дійсності не можна забезпечити тільки однією наукою і відповідним навчальним предметом, тому необхідно здійснювати міжнаукову та міждисциплінарну інтеграцію. Через це правомірними виявляються спроби нетрадиційного вирішення проблеми оновлення змісту навчання і виховання, зокрема інтеграції змісту різних навчальних дисциплін [7].

Сучасні концепції реалізації міждисциплінарних зв'язків І. Зверєва [5] М. Борисенка [3], В. Максимової [10] свідчать, що міждисциплінарні зв'язки відображають міжнаукові зв'язки в змісті та методах навчання різних дисциплін, оскільки навчальні предмети є дидактичним еквівалентом основ відповідних наук.

Міжнаукові взаємодії, як вважає М. Борисенко, виникають у процесі комплексного вивчення різними науками того самого об'єкта (проблеми); використання методів однієї науки в іншій для вивчення різних об'єктів; використання різними науками самої теорії для вивчення різних об'єктів.

На його думку, слід розмежовувати три види міждисциплінарних зв'язків: перший забезпечує всебічне вивчення предметів і явищ, пізнання їх зв'язків, а також поглиблення формування понять; другий – ознайомлення студентів з науковими методами та їх застосуванням; третій – глибоке розуміння суті конкретних виучуваних понять, категорій, законів і теорій для пояснення різних явищ. При цьому кожний вид зв'язку виконує певну дидактичну функцію, а разом вони сприяють утворенню системи знань, їх синтезу, а також розвитку цілісного сприйняття предмета вивчення [1].

Незважаючи на вагомості дослідження інтеграції та її ролі у навчально-виховній діяльності загальноосвітньої школи, поза увагою науковців виявилися питання інтегрованого підходу до викладання у вищих навчальних закладах. У зв'язку з цим метою нашої статті є дослідження та обґрунтування наукових та організаційно-дидактичних можливостей упровадження інтегрованих занять з лінгвістичних дисциплін для підготовки вчителів початкових класів.

Передовсім вважаємо за необхідне розкрити особливості інтегрованого заняття. До них належать:

1. Забезпечення оптимального розвитку кожного студента, його якісної професійної підготовки засобами конкретної навчальної дисципліни.

2. Ефективне управління процесом засвоєння знань, розвитку, виховання і підготовки студентів через чіткість і конкретність постановки цілей кожного заняття.

3. Підвищення пізнавальної активності студентів на занятті та в процесі

підготовки до нього, що зумовлює перетворення студента на суб'єкт навчання.

4. Урахування того, що інтегроване заняття – це не тільки форма організації навчання, виховання і розвитку, а й форма надання методичної допомоги студентам з організації самоосвіти.

5. Широке використання узагальнювальних схем вивчення матеріалу з елементами перенесення, передбачення, прогнозування.

6. Чітка диференціація змісту заняття, його цілей, методів і форм з урахуванням вимог професійної спрямованості.

7. Застосування активних методів навчання та активних форм роботи; проведення нетрадиційних занять, підвищення інтересу педагогів до методики проведення занять нового типу.

8. Варіативність, податливість структури заняття, його неповторність і різноманітність.

9. Посилення уваги до формування системи знань і їх системності через удосконалення структури знань, і на цій основі виявлення інтересу до системно-розвивального навчання [11].

Отже, врахування названих особливостей інтегрованого заняття дозволяє досягти бажаних результатів, яких педагоги зазвичай очікують від інноваційних технологій. Упровадження інтегрованих занять на новому, високому, рівні забезпечить активну співпрацю викладачів і студентів, отримання ними ґрунтовних знань, підвищить інтерес до навчання, бажання працювати творчо.

У процесі дослідження дидактичних можливостей інтегрованих занять було піддано аналізу зміст, обсяг інформації, мету і завдання вивчення студентами спеціальності „Початкове навчання” мовознавчих дисциплін („Української мови за професійним спрямуванням”, „Сучасної української мови з практикумом”, „Основ культури і техніки мовлення”, „Сучасної російської мови з практикумом”), а також педагогічної дисципліни („Методики викладання української мови в початковій школі”, безпосереднім завданням якої є теоретична і практична підготовка фахівця для роботи в початковій ланці освіти); виявлено методичні можливості інтегрування навчальної діяльності при освоєнні відповідних предметів.

Навчальна дисципліна „Українська мова за професійним спрямуванням”, запроваджена на першому курсі замість раніше виучуваної „Ділової української мови”, за своєю структурою є інтегрованою. Така зміна соціально виправдана, оскільки у її змісті значний акцент робиться на фаховій підготовці майбутніх учителів. На психолого-педагогічному факультеті для студентів спеціальності „Початкове навчання” „Українська мова за професійним спрямуванням” є своєрідним пропедевтичним курсом у системі циклу лінгвістичних дисциплін, які тут викладаються („Сучасна українська мова з практикумом”, „Основи культури і техніки мовлення”, „Сучасна російська мова з практикумом”, „Методика викладання української мови в початковій школі”). Це зумовило специфіку змісту цього курсу (на відміну від інших нефілологічних факультетів, де „Українська мова за професійним спрямуванням” є єдиною мовознавчою дисципліною впродовж усього навчання у вищому навчальному закладі).

Оскільки однією з особливостей підготовки майбутніх учителів початкових класів є те, що для студентів однаково важливими є знання з рідної і другої мови, математики, природознавства, музики, образотворчого мистецтва, трудового навчання, фізичної культури, тобто з усіх навчальних дисциплін, які вивчаються у початкових класах, то „Українська мова за професійним спрямуванням” певною

мірою виявляється підготовчим курсом до сприйняття інших предметів, передбачених Галузевим стандартом вищої освіти для освітньо-кваліфікаційного рівня „бакалавр” спеціальності 6.010100 „Початкове навчання”.

За задумом укладачів навчальної програми та авторів низки підручників і посібників, курс „Українська мова за професійним спрямуванням” є інтегрованим і передбачає формування у студентів таких компетентностей: мовної, мовленнєвої та комунікативної з орієнтацією на фахову підготовку майбутніх педагогів. Структура кожного заняття містить такі змістові блоки: орфографічно-пунктуаційний практикум, термінологічне ділове мовлення, розвиток зв'язного мовлення.

Орфографічно-пунктуаційний практикум має на меті актуалізувати опорні знання студентів, закріпити й удосконалити їх; збагатити словниковий запас майбутніх педагогів; забезпечити засвоєння норм сучасної української літературної мови; доповнити знання новою інформацією з різних джерел, у тому числі й з електронних носіїв; навчити студентів користуватися довідковою літературою, словниками, бібліотечними каталогами. Різноманітні мовні тренінги і розбори спрямовані на вироблення у майбутніх педагогів мовних і мовленнєвих орфографічних та пунктуаційних умінь і навичок.

Опрацювання термінологічного блоку має особливості, оскільки вчитель початкових класів повинен бути компетентним у змісті навчальних дисциплін, які вивчаються у початковій школі. З цією метою проводяться тематичні заняття, присвячені певній галузі знань. Окрім роботи з текстами відповідної тематики, студентам пропонуються різні види завдань: дати тлумачення слів-термінів; укласти словникові статті запропонованих лексем; за словником іншомовних слів установити їх лексичне значення; згрупувати іншомовні слова-терміни відповідно до галузей знань, у яких вони використовуються. Як індивідуальне завдання з метою професіоналізації студенти укладають міні-словники лінгвістичної та термінологічної лексики за підручниками початкових класів.

Ще одним складником професійної підготовки вчителя для початкової ланки освіти є знання основ ділового мовлення і діловодства, яке передбачає уміння складати різноманітні ділові папери. Цю роботу теж спрямовано на фахову підготовку майбутніх педагогів-класоводів. Студенти готують анотації, рецензії, відгуки на книги, вистави, кінофільми; оголошення, запрошення; характеристику на одного зі студентів групи; заяви, пояснювальні і доповідні записки, доручення, розписки; замітки до газет в публіцистичному стилі; плани творів і виступів, тези відповідей на практичних заняттях; працюють з підручниками рідної мови та читанками для початкових класів. Названі види діяльності комплексно забезпечують підготовку першокурсників до подальшого навчання та орієнтують на майбутню професійну діяльність [12].

Таким чином, структурним компонентом кожного інтегрованого заняття мають бути вправи, спрямовані на розвиток зв'язного мовлення студентів, на формування їхніх комунікативних компетентностей. Майбутні вчителі початкової школи удосконалюють навички створювати монологічні та діалогічні висловлювання різних типів, видів і жанрів; користуватися різноманітними мовними засобами залежно від ситуації мовлення. Практикують завдання, які передбачають написання творів-мініатюр з використанням термінології, характерної для певного розділу, наприклад: мовознавчої за темою „*З діда-прадіда в нашій краю люди прагнули з піснею жити*” (М. Сингаївський); природознавчої за темою „*О люди, люди, Божя подобизна, до чого ви цю землю довели?*” (Л. Костенко) тощо.

Окрім змістових блоків, на кожному занятті постійно звертається увага на власне фахову підготовку майбутніх учителів. Цій меті підпорядковано виконання різноманітних завдань: записати типові порушення мовних норм, які трапляються у мовленні студентів групи; пригадати і записати професіоналізми, характерні для мовлення вчителя; укласти словничок іншомовних слів, якими користуються вчителі у своїй професійній діяльності; написати пам'ятку для учня початкових класів, використовуючи прислівники *акуратно, систематично, вчасно, насамперед, наполегливо, послідовно, успішно*; написати правила поведінки учнів у школі, які починалися б із заперечної частки *не*; взяти інтерв'ю про особливості професії у викладача, вчителя або старшокурсника; написати твір-роздум „Кожний учитель початкових класів – насамперед словесник” (В. Сухомлинський); твір-роздум дискусійного характеру „Навчання: сумна необхідність чи природна потреба?”; написати твір-мініатюру „У кожній людині є сонце... Тільки не треба його гасити” (Сократ); твір-міркування „Є тисячі доріг, мільйон вузьких стежинок, є тисячі ланів, але один лиш мій” (В. Симоненко) тощо.

Як свідчить практика навчання студентів, запропоновані завдання на заняттях з курсу „Українська мова за професійним спрямуванням” надають можливості для інтеграції різних розділів з мовознавчих дисциплін (розділів „Сучасної української мови з практикумом”: „Лексика”, „Орфографія”, „Морфеміка”, „Морфологія”, „Пунктуація”; власне „Української мови за професійним спрямуванням”, „Основ культури і техніки мовлення”).

Усвідомлення засобів мови стає важливою умовою формування мовленнєвої діяльності як провідної, оскільки при підготовці вчителів початкових класів мова і мовлення є невід'ємними складниками, що забезпечують формування висококваліфікованих спеціалістів відповідно до вимог Галузевого стандарту [4].

Тому основним завданням кожного заняття дисципліни „Українська мова за професійним спрямуванням” має бути формування мовних, мовленнєвих і комунікативних компетентностей майбутніх учителів початкових класів, що є важливим компонентом професійної підготовки студентів.

Широкі методичні можливості для інтегрування виявляються при паралельному викладанні курсів „Сучасна українська мова з практикумом” і „Сучасна російська мова з практикумом”.

У результаті аналізу структури та змісту обох дисциплін було визначено найбільш оптимальне і доречне інтегрування тем і розділів, які мають мінімальні відмінності у змісті матеріалу або тлумаченні мовних понять і явищ.

Обидві навчальні дисципліни мають спільну мету: вони покликані забезпечити студентам спеціальності „Початкове навчання” формування лінгвістичної компетенції і компетентностей, оволодіння науковими лінгвістичними знаннями, сприяти розвитку й удосконаленню культури мовлення.

Завдання названих дисциплін – забезпечити теоретичну і практичну підготовку студентів, що передбачає надання основних відомостей про мову як суспільне та історичне явище, про структуру і закономірності її розвитку, а також допомогу в оволодінні нормами сучасної української літературної мови і сучасної російської літературної мови; вироблення міцних навиків мовного аналізу, грамотного письма і високої культури мовлення, бережного ставлення до слова.

Структуру дисциплін „Сучасна українська мова з практикумом” і „Сучасна російська мова з практикумом” становлять такі розділи: „Вступ”, „Фонетика і фонологія”, „Орфоепія”, „Графіка”, „Орфографія”, „Лексикологія”, „Фразеологія”,

„Лексикографія”, „Словотворення”, „Морфеміка”, „Морфологія”, „Синтаксис і пунктуація”.

Таким чином, порівнявши зміст програмового матеріалу, можна визначити теми для інтегрованого вивчення, наприклад, з „Лексики” („Предмет і завдання лексикології. Словникове багатство української і російської мов. Слово і поняття. Значення слова як лексичної одиниці”; „Склад української і російської лексики з погляду виділення в ній активних і пасивних запасів”; „Склад української і російської лексики з погляду лексико-стилістичного її використання”); з „Морфології” (скажімо, „Прикметник”, „Займенник”, „Службові частини мови”), розділи „Словотворення”, „Морфеміка”, де виявляється багато спільних ознак і засобів їх вираження.

Однак, як свідчить аналіз програм, теоретичного матеріалу, понятійного апарату обох навчальних дисциплін, найбільш доречними і вдалим для інтегрованого опрацювання виявляються синтаксичні системи сучасної української і російської мов – в інтегрованому лекційному курсі „Синтаксис і пунктуація сучасної української і сучасної російської мов”.

Такий підхід зумовлено близькістю і схожістю синтаксичних систем обох мов: у традиційних синтаксисах класифікують однакові синтаксичні одиниці: словосполучення, речення і складне синтаксичне ціле; однакове класифікування систем словосполучення, речення і складного синтаксичного цілого; спільність різновидів простих і складних речень; спільність типів головних і другорядних членів речення; подібність засобів зв'язку в синтаксичних одиницях; тотожні види синтаксичних зв'язків на рівні словосполучення, простого і складного речення; тотожні пунктограми та пунктуаційні правила тощо.

Специфіка синтаксичних систем української і російської мов виявляється:

1. На рівні словосполучення (в особливостях узгодження: *укр.* *широкий степ, головний біль, злий собака, високий насип, красиве Сочі* – *рос.* *широкая степь, головная боль, злая собака, высокая насыпь, красивый Сочи*); керування: *укр.* *зошит з математики, приїхати на запрошення, перекласти українською мовою, дякувати батькам, виступати перед мікрофоном, скучати за дітьми* – *рос.* *тетрадь по математике, приехать по приглашению, перевести на украинский язык, благодарить родителей, выступать у микрофона, скучать по детям*).

2. На рівні простого речення: для вираження звертання в українській мові широко використовується кличний відмінок, а в російській його втрачено; в українських безособових односкладних речення вживаються безособові дієслівні форми на *-но, -то*, що не властиво російській мові; в українській мові обмежене вживання відокремлених означень, виражених дієприкметниковими зворотами; відмінності вживання сполучників сурядності при однорідних членах речення.

3. На рівні складного речення: відмінності сполучників сурядності, підрядності та сполучних слів.

Спираючись на тотожності у синтаксичній системі обох мов, викладач може укласти програму інтегрованого курсу – з розподілом тем лекцій, практичних занять та питань для самостійного опрацювання.

На інтегрованих лекціях з'являється можливість більш детально розглядати теоретичні питання – за рахунок об'єднання годин, відведених навчальним планом на обидва розділи (у зв'язку з переходом університету на Галузевий стандарт вищої освіти зменшився обсяг аудиторних годин, особливо лекційних). Викладач розглядатиме теоретичний матеріал з одних наукових позицій, звичайно, не

уникаючи різних наукових підходів. У результаті цього у студентів буде формуватися цілісне уявлення про спільність синтаксичних систем: вони сприйматимуть синтаксичні системи не розрізнено, а у взаємозв'язку; легше засвоюватимуть синтаксичні категорії і поняття. Крім того, усуваються повтори та дублювання матеріалу. У студентів не виникатиме спірних питань та розгубленості при граматичному аналізі словосполучень і речень, що об'єктивно спричиняється при різному тлумаченні викладачами одних наукових положень, зокрема, про генітивні, вокативні, парцельовані речення; способи визначення синкретичних членів речення; способи розмежування сполучників і сполучних слів (укр. *коли* – рос. *когда*), розрізнення порівняльних зворотів і порівняльних складнопідрядних речень тощо.

На практичних заняттях з кожної дисципліни викладачам необхідно детально розглядати специфіку синтаксичних систем обох мов, за потребою проводити паралелі та зіставляти мовні категорії.

Розробляючи текст інтегрованої лекції на тему: „Двоскладне речення (Двусоставное предложение). Головні члени двоскладного речення (Главные члены двусоставного предложения)”, необхідно з'ясувати тотожні наукові позиції щодо двоскладного речення; визначити оптимальне коло термінів, укласти перекладний словник термінологічних відповідників; описати систему головних членів речення, їх типи та способи вираження у сучасній українській і сучасній російській мовах; дібрати приклади-ілюстрації з української та російської літератури. Особливу увагу слід звернути на особливості координації і співположення між підметом і присудком.

Інтеграція наукової інформації з різних розділів курсу „Сучасна українська мова з практикумом” та міжпредметна інтеграція лінгвістичних дисциплін створює умови для системного викладу матеріалу про схожі та дотичні об'єкти навчання; усуває дублювання, невиправдані повтори інформації; у студентів формується цілісне уявлення про сучасну українську мову та її функції, що сприяє більш ефективній підготовці фахівців до викладання рідної мови у початковій школі.

Відповідно до вимог „Галузевого стандарту вищої освіти”, програм з рідної мови учителі початкових класів повинні забезпечити викладання української мови, по-перше, як навчальної дисципліни; по-друге – як засобу формування і розвитку мовленнєвої і комунікативної компетенції і компетентностей молодших школярів. Крім того, студентів слід підготувати до викладання рідної мови з елементами інтегрування.

Упровадження інтегрованих занять з мовознавчих дисциплін у вищій школі – дієвий засіб підвищення рівня компетенції та компетентностей майбутніх учителів початкових класів, необхідно враховувати у процесі підготовки фахівців освітньо-кваліфікаційного рівня „бакалавр” спеціальності „Початкове навчання” у вищих педагогічних закладах III – IV рівнів акредитації. Безумовно, інтегровані заняття не є основним видом діяльності студентів, проте в умовах Болонського процесу вони стають одним із ефективних засобів підготовки майбутніх фахівців.

Мовно-мовленнєва підготовка учителів початкової школи спрямовується на виховання високоосвіченого, кваліфікованого, конкурентноспроможного фахівця, який комунікативно доцільно користується усіма засобами державної мови в різноманітних ситуаціях. Тому метою викладання навчальних дисциплін „Сучасна українська мова з практикумом” та „Українська мова за професійним спрямуванням” є формування у студентів мовних, мовленнєвих і комунікативних компетентностей, що досягається

доречним і методично обґрунтованим інтегруванням навчального матеріалу на лекціях та практичних заняттях.

Література:

1. Беспалько В. П. Не пора ли менять стратегию образования? // Педагогика. – 2001. – № 9. – С. 19 – 21.
2. Біляев О. Інтегровані уроки рідної мови // Дивослово. – 2003. – № 5. – С. 36 – 40.
3. Борисенко М. Міждисциплінарні зв'язки як засіб формування у студентів світоглядних поглядів // Вища школа. – 2004. – № 3. – С. 17 – 19.
4. Галузевий стандарт вищої освіти. Освітньо-кваліфікаційна характеристика: „бакалавр” за спеціальністю 6.010100 Початкове навчання напряму підготовки 0101 Педагогічна освіта. – К.: ГСВО ДСВО – 06 – 08. – С. 6 – 7, 18 – 30, 73 – 76, 82 – 87, 104 – 106.
5. Зверев И. Д., Максимова В. Н. Межпредметные связи в современной школе. – М.: Искусство, 1987. – 252 с.
6. Калягин Ю. М. Об интеграции обучения и воспитания в начальной школе // Начальная школа. – 1989. – № 3. – С. 52 – 54.
7. Калягин Ю. М., Алексеенко О. М. Интеграция школьного обучения // Начальная школа. – 2000. – № 1. – С. 28 – 29.
8. Костюк Н. Т. Об'єктивна зумовленість і діалектика інтеграції сучасного наукового знання. – К.: Вища школа, 1998. – 327 с.
9. Костюк Н. Т., Лутай В. С., Белогуб В. Д. Интеграция современного научного знания: методологический анализ. – К.: Радянська школа, 1984. – 317 с.
10. Максимова В. М. Межпредметные связи в учебно-воспитательном процессе современной школы. – М.: Просвещение, 1986. – 236 с.
11. Малафійк І. В. Дидактика: Навчальний посібник. – К.: Кондор, 2005. – 395 с.
12. Одинцова Г. С. Формування мовно-мовленнєвих компетентностей У майбутніх учителів початкових класів у процесі вивчення курсу „Українська мова за професійним спрямуванням” // Матеріали регіонального науково-практичного семінару). – Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2006. – 188 с.
13. Савченко О. Я. Дидактичні особливості інтегрованих уроків // Початкова школа. – 1992. – № 1. – С. 27 – 29.
14. Хен Д. Інтегрований підхід до професійної освіти // Інформатика і освіта. – 1996. – № 2. – С. 35 – 37.

УДК 371.4

Рацул А.Б.

ПЕДАГОГІЧНА КУЛЬТУРА СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ СІМ'Ї

***Анотація.** У статті порушено проблеми педагогічної культури сучасної української сім'ї, розглянуто її вплив на розвиток дитини та існуючі проблеми у сімейному вихованні.*

***Аннотация.** В статье раскрывается педагогическая культура современной украинской семьи, ее влияние на развитие ребенка и существующие проблемы в семейном воспитании.*

***Annotation.** The article reveals the pedagogical culture of the modern family, its deep influence on child's upbringing and the existing problems in family education.*